

עוברי־מדינה. החל מהגיהמונית, דרך הובנית בכליבו, עבור למלצריה במיסערה, עד למנהלי־מיפעלים, עיתונאים, אמנים — כולם.

ללא התלהבות יחרה

ד יום, עם התפשטות שיטת הקואופרטיבים, אפשר לראות יותר ויותר עסקים פרטיים. אבל עדיין רובם המכריע של התושבים מקבלים את שכם מן המדינה. זו הסיבה שאדם יכול לעמוד שעה ארוכה ברחוב, כשירו מושטת קדימה, כדי לעצור מונית, ושום מונית אינה עוצרת. הנהג יקבל את משכורתו גם אם לא יסיע אף נוסע אחר. אין לו מוטיבציה לעצור.

לכן הקואופרטיבים הם תופעה וגם מילת־קוד. בשלושת ימי ביקורנו במוסקווה אכלנו כמה וכמה ארוחות. יש בעיר מיסעדות טובות, יש מיסעדות מפורסמות, יש מיסעדות גדולות ויש קטנות. יש גם דוכנים למכירת אוכל, מעין קוסקים קטנים. הבעיה היא להשיג מקום בכל אחת מה מיסעדות האלה, ובעיקר להשיג אוכל. אדם יכול לעמוד זמן רב בתור למיסעדה ידועה, להמתין בסבלנות, וכאשר מגיע הרגע המיוחל והוא מתיישב על הכיסא ונותן מנוח לרגליו העייפות, מתברר לו, לתדהמתו, שהבשר נגמר כבר לפני שעתים, שת־פוחיה־אדמה בדיוק חסרים ושמה שנוטר לו לאכול הוא מרק בורשט — ירקות מעורבים בתוך מרק אדום וטעים. תיירים, ורק תיירים, יכולים לאכול גם במיסעדות של בתי־המלון הגדולים. וגדולים זו לשון המעטה. בכל אחד מבתי־המלון האלה במרכז מוסקווה יש כמה אלפי חדרים ויותר. הכניסה אליהם היא רק בעזרת כרטיס מיוחד, למי ששואים במלון, או לפי טכניקת־עינו של השומר בפתח, לת־יירים זרים, שאינם אורחים סובייטיים. בחלק מן המיסעדות האלה התשלום הוא ברולארים, וכאשר זה כך, ארוחה יכולה להיות דבר יקר מאוד. במיסעדות האחרות התשלום הוא ברובלים, ואז המחיר נוח ושווה לכל כיס בשוק השחור. נכנסנו למיסעדה במלון ראטיה, אחד המלונות היותר־גדולים שליד הכיכר האדומה. למרבה הפלא לא היה תור במיסעדה. התיישבנו לשולחן וקיבלנו תפריט ברוסית ובצרפתית. המלצרית, עובדת־מדינה כמונו, קיבלה את ההזמנה שלנו בפנים מרעים וללא התלהבות יחרה.

מכיוון שהורענו שאנחנו ממחרים, הגיעו המשקאות אחרי שעה, והאוכל אחרי חצי שעה נוספת. יודע־דבר אמרו לנו שהפעם ממש התחשבו בכך שזמננו קצר. ערב אחד הלכנו במיסעדה עם ואלרי סילבר. ואלרי סילבר דובר עברית רהוטה ומשופטת. הוא בקיא בעניי ישראל והישראליים אולי יותר מהישראליים עצמם. הסבא שלו, לילד מאה־שערים בירושלים, היגר עם מישפחתו לבריית־המועצות לפני שנים רבות. ואלרי נולד שם. כיום הוא מתגורר עם סבו באחת השכונות שליד העיר מוסקווה. הוא עובד בתחנת־דריי קטנה במוסקווה, המשרדת שידורי־חוץ בעשר שפות. ואלרי עובד במחלקה העברית ומשרד לישראל. התחנה הוקמה ביוזמת אירגונים שונים, שהבולט ביניהם הוא ועד השלום הסובייטי. במחלקה העברית עובד גם דימיטרי פרקובייב, שקיבל את פנינו בתחנה בסוודר חום, שעליו הכתובת בעברית: אני מאמין בשלום. הסוודר הוא מעשה ידיה של נטאשה, אשתו, והוא אחד מסידרה של סוודרים בעל־ידי כתובות בעברית.

אמו של ואלרי סילבר היתה גם היא כתבת בעברית בתחנה, שהוקמה ב־1964, ובנה ממשיך מאז את דרכה. ביתם של הסילבריים — הסבא והנכד — משופע בתוצרת ישראלית. שם אכלנו חומס מקופסה של תלמה לארוחת־ערב, שם שתית', אחרי שבועיים, קפה של ענית', שם, על הקיר, תלויה מפה גדולה של ארץ־ישראל, יש שם מרפס עמוסים בספרים בעברית, כולל הספרים החדשים ביותר, כולל גם ספרי־בישול בעברית.

השניים נושמים את ישראל כמעט בכל צעד שלהם. הם קוראים באופן קבוע את העולם הזה מכריכה לכריכה, הם קוראים גם עיתונים יומיים המגיעים אליהם מהארץ והם אורחים סובייטיים נאמנים. הם קיבלו את פנינו בשימחה מופגנת ואמיתית.

ואלרי, בגלל ידיעת השפה העברית, משמש לעיתים קרובות כמלווה למישלחות שונות מישראל. כך, ביום שעזבנו, קיבל מישלחת של אנשי פוסטיביל ישראל, שבאו לברוך תיאטרונים במוסקווה. הוא עושה תפקיד זה בשימחה וביעילות. הוא מדבר על ישראל בשימחה ובקיא בכל הניואנסים הפוליטיים והחב־רתיים. והוא, כמונו, משתגע לבקר כאן.

ואלרי הציע שנלך לאכול ארוחת־ערב במיסעדה בערב האחרון שלנו במוסקווה. ואלרי היה צריך להזמין מראש מקום בטלפון, משום שאחרת לא היה סיכוי למצוא שולחן פנוי. הגענו למיסעדה בשעת ערב מוקדמת. הכל נעשה בשעת ערב מוקדמת, משום שכל העסקים במוסקווה נסגרים מוקדם. המיסעדה היתה נעולה מבפנים, רק מי שהזמינו מקום מראש הורשו להי־כנס. ואלרי הודיע: "זה קואופרטיב".

מיסעדה קטנה, תאורה אינטימית ורכה, מקושטת באביזרים רוסיים. שולחנות קטנים מעץ. על השולחן כבר חיכו המנות הראשונות: צלחות עמוסות במיני נקניקים שונים, ירקות חתוכים בתשומת־לב, מיץ בכוסות גבוהות, קעריות קטנות מלאות בבוטנים מלוחים, הכל טעים להפליא. גם המנות העיקריות — סטייק ופיטריות מוקדמות — היו מצוינות. השרות היה מצויין, בעיקר בהשוואה לשרות במיסעדות הממשלתיות. ברקע התי־נגנה מוסיקה רוסית, שירים המוכרים לנו מהגירסה העברית שלהם מוזמן תנועת־הנוער. לירינו ישבו זוגות ורביעיות של מוסקוואים. הארוחה התי־גלה באווירה נעימה, כמעט ללא קשר לעיר שבה היינו.

„אחרי המתנה ארוכה במיסערה. אתה מגלה שהבשר אזל ושתפוחי־האדמה בקיצוב"

(מאפיה בבריית־המועצות הם מי שגוברים דמי־חסות מהקואופרטיבים.)
בעמודו הראשון של העיתון איזווסטיה הופיעה רשימת כל המוצרים האסורים לייצוא על־ידי תיירים מתוך תחומי בריית־המועצות: אבנים יקרות, כסף, זהב, מוצרי־אלקטרוניקה, כשירי־חשמל, חומרי־בנייה, כלי־עבודה, חלקי־חילוף למכוניות, מכוניות־סריגה, שואבי־אבק, בדיס, בנדיילידס, נעליים, דברי־ערך, שטיחים, ספרים שהודפסו לפני שנת 1945, צלחות, כוסות, קאוויאר, קפה, קקאו, תה, דגים. כל אלה מותרים לייצוא, רק אם נקנו בדולארים, או במטבע־זר אחר. העיתון פראבדה סיפר בידיעה, בעמוד פנימי, על פיצוץ שני תאי־טלון בעיריה ליד מוסקווה. התושבים נכנסו לפאניקה. אחרי יום וחצי נרגעו, כי אנשי הקז'גב והמישטרה מצאו את המבצעים. היו אלה צעירים, ש־אחד מהם מכונה „הפרופסור". אביו הוא סגן מנהל ראשי של בית־חרושת גדול. הבן עוד לא בן 18. בני־טובים. אינם שותים, אינם מעשנים. הם סיפרו שרצו לפוצץ חבית של קוואס (מיץ הנמכר ברחובות מתוך חבית גדולה), אבל התחרטו, כי הם אוהבים קוואס. אחר־כך רצו לפוצץ קיוסק, אבל לא ידעו מאיזה צד, אז החליטו לפוצץ תאי־טלפון. הם עשו זאת, לדיבריהם, בשביל הכסף.

עיתונות

בריית־המועצות שני יומונים מרכזיים — פראבדה (אמת) ואיזווסטיה (ידיעות). בדיחה סובייטית מספרת שבאיזווסטיה יש פראבדה (אמת) ואילו בפראבדה יש איזווסטיה (ידיעות).
ביום הראשון, ה־10 בספטמבר, היתה הכותרת הראשית באיזווסטיה: **פנייה להבראת האווירה בבריית־המועצות.** מתחת לכותרת הראשית היה תצלום של מטוס אליושין חדש 96-300, שבונה התעשייה האווירית הסובייטית.
כותרת, ביום אחר, מספרת על החלטת מרכז המפלגה, המתניחשת למצב במדינות הבלטיות — ליטא, לטביה ואסטוניה. הידיעה מספרת שהמשך התרוממות היחסים בין ה־ערי מובליקות אינו חיובי. בהמשך הידיעה מסופר כי החיית העממית של מדינות אלה טוענת שיש ניסיון לזרוע במדינה חשדות ויחס עוינין לשלוש הרובליקות האלה.
בעמוד האחורי, כותרת: בעיר גורייב בקז'חסטאן נפתח מישפטם של הנאשמים באירגון המהומות שם ביוני השנה.
בעמוד פנימי כתבה על עיתונאי שנמצא מת. משערים שהמאפיה הרגה אותו, משום שהתכוון לערוך כתבה על המאפיה.

סידור לנו את מקום־הלינה, ביקש בכל לשון של בקשה שלא נשאיר שם כסף.

זו מִיר לאדם

ד לירות הן, ברובן, ממשלתיות, או עירוניות. שכר־הדירה נע בין 1 המישה ל־20 רובל לחודש. לפי החוק מוקצבים 12 מטר מרובע לדירה לאדם (לא כולל מיטבת, שרתים ומיסדרון). זה מעמיד את היריירים לפני בעיות שונות. לדירי, שדירתו גדולה משטח מוקצב זה, יכולים לקרות כמה דברים. העירייה יכולה להכניס לדירתו מישפחה נוספת, כדי לאזן את מיכסת הדירה או שהוא נתבע לשלם קנס חודשי, המסתכם בשלושה רובל לחודש, או שהוא יכול להחליף את הדירה הגדולה בשתי דירות קטנות. זה מה שעושים זוגות צעירים המתחננים. הם לא מקבלים באופן או־טומאטי דירה משלהם, אלא נאלצים לגור עם הורי אחד מננייהווג. אם הדירור צפוף מן ההקצבה, הם יכולים להגיש בקשה לשיפור הדירור ואז להיכנס לתור שיכול לארוך כמה שנים. במקרה אחר הם יכולים להחליף את הדירה של ההורים בשתי דירות קטנות, באופן פרטי. ואז מתחיל מקח וממקח, שבו כל תחום הוא שווה־ערך לכסף. למשל, מיקום הדירה, גובה הקומה, דירה עם מיקלחת, או כלי וכי'.

שכר־הדירה כולל חימום בחורף, מים (כולל מים חמים). עבור חשמל משלמים שני רובל לחודש. עבור אחזקת טלפון ושימוש בו בתוך העיר משלמים שניים וחצי רובלים לחודש.
השכר הממוצע בבריית־המועצות הוא 200 רובל לחודש. במנוחים מע־רביים, לפי השער השחור הריאלי, 200 רובל הם 20 דולר במיקרה הטוב. לפי השער הרישימי (1 דולר ל־0.65 רובל) מדובר בערך ב־300 דולר. אבל במבט שיטחי נראה שכוח הקנייה של הרובל רב, ולוא רק בגלל העובדה שאין הרבה בל קגנות איתו. להם, למשל, עולה 25 קופיות, בשר עולה שלושה רובל, אבל קשה להשיג אותו. ער למדיניות החדשה של גורכיצוב היו רובם המכריע של התושבים

„החנויות אפלוח. התאורה מועטת והמדפים ריקים."

למרות זאת עומדים בתור